

СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ СПІВРОБІТНИЦТВА КИТАЮ ТА САУДІВСЬКОЇ АРАВІЇ

CURRENT STATE AND PROBLEMS OF THE COOPERATION'S DEVELOPMENT OF CHINA AND SAUDI ARABIA

Татакі Д.Д.,

*старший викладач кафедри міжнародних відносин та права
Державного університету «Одеська політехніка»*

Стаття присвячена актуальній тематиці взаємовідносин між Китаєм і Саудівською Аравією, які отримали бурхливий поштовх особливо у межах ініціативи «Один пояс, один шлях» і стратегії «Бачення Саудівської Аравії 2030» шляхом активізації торгівельного й економічного співробітництва між країнами. Водночас визначено, що розвиток дипломатичних відносин є прогресивним, оскільки за період понад 35 років країни перейшли від повної відсутності відносин до створення передумов для стратегічного партнерства, яке проявляється у багатьох сферах, наприклад, зовнішній торгівлі, енергетиці, будівництві тощо. Виявлено, що таке зближення зумовлено зменшенням впливу США, зокрема внаслідок встановлення санкцій, повернення у повістку двосторонніх відносин питань захисту прав людини, погіршенням стану розвитку світової економіки через пандемію Covid-19, коливанням світових цін на нафту тощо. Основний фокус політики Китаю щодо співробітництва з Саудівською Аравією зосереджений на розвитку ресурсного потенціалу, передусім імпорту нафти.

Ці та інші причини обумовили актуальність пошуку країнами нових ринків збуту, нових форматів співробітництва. У цьому аспекті Китай розглядає країни Близького Сходу, передусім Саудівську Аравію, як потенційний об'єкт для інвестування, експортера нафти, інструмент для реалізації стратегії глобального лідерства. Саудівська Аравія позитивно оцінює економічний потенціал Китаю, відносну схожість режиму управління, який характеризується центризмом та авторитарністю. Підкреслено, що взаємовигідність інтересів країн створює безпрецедентні перспективи для двостороннього співробітництва.

У статті визначена сутність китайської моделі впливу у міжнародних відносинах. Підкреслено, що така модель заснована на використанні інструментів «м'якої» сили. Надано характеристику ключовим етапам еволюції співробітництва між Китаєм і Саудівською Аравією. Обґрунтовано, що починаючи з 2005 р. і дотепер пріоритет у зовнішній політиці обох країн отримала реалізація економічних інтересів.

Ключові слова: Китай, США, двостороннє співробітництво, стратегічне партнерство, економічний інтерес.

The article focuses on the actual topic of relations between China and Saudi Arabia, which have received a boost, especially within the initiative «One Belt, One Road» and the strategy “Saudi Vision 2030” by intensifying trade and economic cooperation between the two countries. At the same time, it was determined that the development of diplomatic relations is progressive, as for more than 35 years the countries have moved from complete lack of relations to creating preconditions for strategic partnership, which is manifested in many areas, such as foreign trade, energy, construction etc. It was found that such convergence is due to the reduction of US influence, in particular due to the imposition of sanctions, return of the human rights question to the agenda of bilateral relations, deterioration of the world economy due to the Covid-19 pandemic, fluctuations in world oil prices and so on. In its turn, the main focus of China's policy on cooperation with Saudi Arabia is focused on the development of resource potential, especially oil imports.

These and other reasons have determined the urgency of countries' search for new markets, new formats of cooperation. In this respect, China views the Middle East, especially Saudi Arabia, as a potential investment destination, an oil exporter, and a tool for implementing a global leadership strategy. In its turn, Saudi Arabia positively assesses China's economic potential, the relative similarity of the regime, which is characterized by centrism and authoritarianism. It was emphasized that the mutual benefit of the countries' interests creates unprecedented prospects for their bilateral cooperation.

The article defines the essence of the Chinese model of influence in international relations. It is emphasized that such a model is based on the use of soft power tools. The key stages of the evolution of cooperation between China and Saudi Arabia are described. It is substantiated that from 2005 to the present, the realization of economic interests has been a priority in the foreign policy of both countries.

Key words: China, USA, bilateral cooperation, strategic partnership, economic interest.

Постановка проблеми. Загострення економічної ситуації та погіршення добробуту країн через пандемію Covid-19 обумовлюють зростання актуальності пошуку нових форматів співробітництва у міжнародних відносинах. Одним із таких видів співробітництва є співробітництво Китаю та Саудівської Аравії, яке зазнало кардинальних змін. Такий динамічний розвиток пов'язаний з зацікавленістю країн у розширенні, передусім, торговельно-економічного співробітництва. Також

поступово країни активізують співробітництво у соціальній сфері, туризмі. Водночас про стабільність відносин говорити зарано, оскільки їх стрімкий розвиток обмежується хиткістю відносин між Іраном і Саудівською Аравією, впливом США на країни Близького Сходу тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти співробітництва країн Близького Сходу та Китаю розглянуті у роботах С.Є. Гуцала [1], фахівців відділу нових

викликів центру зовнішньополітичних досліджень НІСД А.В. Бобровицького та Н.М. Гавриленко [2]. Водночас найбільшу увагу ця проблема отримала у публікаціях іноземних фахівців, серед яких потрібно назвати J. Fulton [3-4], С. Juan [5], D. Sun [6], С. Lons [7].

Питання сучасної соціально-економічної моделі розвитку Китаю у контексті виробничо-ресурсного потенціалу розглядаються у роботах І.Ю. Гришової [8], Р.В. Гришової [9], К.С. Нестерової [8-9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на підвищення наукового інтересу до співробітництва країн Близького Сходу та Китаю, кількість досліджень із цієї тематики вітчизняними авторами є недостатньою. Крім того, двосторонні відносини Саудівської Аравії та Китаю, які знаходяться під впливом багатьох факторів впливу, є мінливими за своїм характером і потребують подальших досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення сучасного стану співробітництва між Китаєм і Саудівською Аравією у контексті його еволюції, а також аналіз проблем, які стримують його подальший розвиток.

Виклад основного матеріалу дослідження. Співробітництво між Китаєм і Саудівською Аравією розвивалося циклічно. У процесі його еволюції можна визначити кілька ключових етапів, кожен із яких характеризувався різними факторами впливу (табл. 1).

Починаючи з 2005 р. двосторонні відносини між країнами набули постійного характеру. Така зміна вектору зумовлена передусім економічними інтересами, зростанням обсягів зовнішньої торгівлі. Внаслідок активізації видобутку сланцевого газу у США, обсяги імпорту нею нафти з Саудівської Аравії значно скоротилися, що поряд зі зменшенням світової ціни на нафту обумовили виникнення бюджетного дефіциту. Так, напередодні укладання угоди про стратегічне партнерство з Китаєм дефіцит бюджету Саудівської Аравії досяг рекордної відмітки у 15% ВВП.

Протягом 2005–2006 рр. відбулося кілька офіційних візитів на вищому рівні, було укладено низку важливих угод про співробітництво у енергетичній сфері тощо. Потрібно відзначити, що світова фінансова криза 2008 р., загострення зовнішньої заборгованості країн, пандемія Covid-19, а також інші проблеми, обумовили зміщення акценту у зовнішній політиці Китаю та Саудівської Аравії до реалізації економічних інтересів. Крім того, наслідний принц Саудівської Аравії відкрито підтримав Китай у його політиці щодо мусульман у концентраційних таборах, Китай надав фінансову й організаційну допомогу Саудівській Аравії у боротьбі з епідемією Covid-19, що на попередніх етапах співробітництва не видавалося можливим [10; 13]. Для Китаю така ситуація створює значну конкурентну перевагу, оскільки присутність у регіоні визначається для країни переважно капіталовкладеннями поряд із незначним політичним впливом і гарантуванням безпеки. Цей підхід обґрунтований раціональним підходом Китаю до використання ресурсного потенціалу на відміну від США [8; 9].

У 2016 р. Китай уклав угоду про всеосяжне стратегічне партнерство з Саудівською Аравією, що створило передумови для розвитку не лише економічної взаємодії, але і політичної. У 2018 р. вперше відбувся Форум співпраці між Китаєм і Саудівською Аравією.

Така позитивна динаміка знайшла відображення і результатах опитувань громадян обох країн. Починаючи з 2014 р. результати опитувань громадян Саудівської Аравії щодо Китаю значно змінилися. Так, у 2019–2020 рр. 58% громадян Саудівської Аравії висловили негативне ставлення щодо політики США, на відміну від політики Китаю [13].

Сучасна риторика політичних діячів обох країн відбувається у позитивному руслі. Так, міністр закордонних справ Китаю Ван І. під час офіційного візиту до Саудівської Аравії підкреслив значущість стратегічного партнерства між країнами, акцентуючи увагу на його довгострокових

Таблиця 1

Характеристика етапів еволюції співробітництва між Китаєм і Саудівською Аравією*

Роки	Характеристика	Ключові фактори впливу
До 1980-х рр.	Відсутність дипломатичних відносин	Комуністична система, холодна війна
Середина 1980-х рр.	«Таємні» переговори щодо співробітництва у сфері розвитку ВПК, укладання «ракетної» угоди	Ірано-іракська війна
З 1990-х рр. до 2005 р.	Активізація зовнішньоторгівельних відносин	Економічний інтерес
З 2005 р. дотепер	Економічне співробітництво, укладання двосторонніх угод про співробітництво у сфері енергетики, зовнішньої торгівлі, охорони здоров'я, налагодження зовнішньополітичних відносин, укладання угоди про всеосяжне стратегічне партнерство	Зміна політичного керівництва у США, пандемія Covid-19

* Складено автором із використанням [4; 11; 12; 15]

перспективах [10]. Фейсал бен Фархан Аль Сауд, міністр закордонних справ Саудівської Аравії, визначив роль Китаю як важливого партнера Саудівської Аравії, який є «справжнім та надійним партнером» [10].

Розвиток двосторонніх економічних відносин характеризуються неймовірною динамікою. За період понад 20 років експорт Китаю до Саудівської Аравії зріс на 15,2%. У 2019 р. експорт Китаю становив понад 26 млрд дол. США, а Саудівської Аравії – понад 45 млрд дол. США [15]. Обсяги іноземних інвестицій між країнами також мають тенденцію до зростання. У табл. 1.2. наведена динаміка іноземних інвестицій між Китаєм та Саудівською Аравією. Видно, що найбільш суттєва негативна зміна відбулася у 2012 р., що є відображенням необхідності акумулювання фінансових ресурсів через загострення зовнішньополітичних відносин із Японією із приводу територіального конфлікту, рекордного падіння темпів зростання економіки (у 2012 р. темп зростання ВВП Китаю становив 7,8%) (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка обсягів інвестицій між Китаєм і Саудівською Аравією, млн дол. США*

Рік	Обсяг іноземних інвестицій, млн. дол. США
2009	710,89
2020	760,56
2011	883,14
2012	205,86
2013	1 747,06
2014	1 987,43
2015	2 434,39
2016	2 607,29
2017	2 038,27
2018	2 594,56
2019	2 527,73

* Складено автором з використанням [16]

Додатковим стимулом до розвитку співробітництва між Китаєм та Саудівською Аравією є схожість моделей управління. Китайська модель характеризується значним політичним контролем держави, використанням інструментів «м'якої» сили шляхом розвитку економічного співробітництва, культури, здійснення інвестицій, що докорінним чином відрізняє її від американської моделі, заснованої на встановленні політичного лідерства та контролю над демократичністю режимів.

Бреттон-Вудські інститути, які орієнтовані на вільний ринок, лібералізм, не спроможні ефективно функціонувати у регіоні, оскільки цінності й ідеологія країн Близького Сходу визначаються здебільшого авторитарністю, релігійними моти-

вами тощо. Враховуючи зазначене, традиційна модель Китаю є ближчою та зрозумілішою для країн Близького Сходу. Так, за результатами опитування громадян Саудівської Аравії у 2019 р., переважна чисельність респондентів вважають, що політична й економічна модель Китаю є взірцем для наслідування: з них 39% повністю підтримують це твердження, 45% – переважно підтримують [14]. Крім того, зменшення рівня зацікавленості керівництва США у активізації присутності у регіоні створює додаткові можливості для розвитку співробітництва між країнами Близького Сходу та Китаєм.

Водночас збільшення ролі Китаю у регіоні ставить під сумнів парадигму його подальшого невтручання у питання безпеки. До того ж реалізація стратегії глобального лідерства вимагає від Китаю відходу від переважно торговельно-економічної присутності на регіональному рівні.

Активну позицію у зростанні ролі Китаю у міжнародних відносинах займають вітчизняні державні підприємства. За даними [11; 12], більшість державних підприємств країни вважають, що уряду необхідно розширювати вплив на регіони Близького Сходу й Африки. Також понад 10% експатріантів Китаю перебувають на Близькому Сході, що додатково вимагає реалізації політики безпеки у регіоні. Водночас дослідники [2; 3; 5; 6] стверджують, що навіть у разі розгортання військової присутності країни у регіоні зовнішня політика буде залишатись якомога «м'якою». Ми підтримуємо цю думку і вважаємо, що уряд країни буде діяти через багатосторонні політичні інститути. За даними [11], Китай реалізує стратегію присутності у регіоні на засадах багатополарності, партнерських відносин з іншими країнами, забезпеченні миру шляхом економічного розвитку. Так, D. Sun підкреслює, що політика Китаю щодо країн Близького Сходу заснована на реалізації ідеї побудувати протизагу зовнішній політиці США, невтручання у внутрішні справи країн [6]. А.В. Бобровицький та Н.М. Гавриленко підкреслюють, що основою зовнішньої політики Китаю відносно країн Близького Сходу є принцип аполітичності [2].

Проте необхідно відзначити, що зменшення зацікавленості США у розвитку присутності у регіоні може виявитися тимчасовим, і вони визначать певні «межі» для розвитку співробітництва Саудівської Аравії з Китаєм. Крім того, невідзначеність політики США щодо Саудівської Аравії негативно впливає на рівень безпеки регіону, сприяє зростанню конкуренції серед провідних країн світу за вплив у регіоні через наявність значного ресурсного потенціалу.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Незважаючи на активізацію співробітництва між Саудівською Аравією та Китаєм, США залишається основним гравцем

у регіоні. Саме тому уряд Китаю обачливо відноситься до розширення присутності шляхом збільшення участі у питаннях безпеки, хоча дедалі більша кількість еліт у країні виступають за подібний напрямок зовнішньої політики. Водночас зростання обсягів інвестицій, торговельно-економічного співробітництва вимагають забезпечення

захисту економічних інтересів, що прослідковується у окремих заходах Китаю у регіоні.

Надалі доцільним є дослідження проблеми співробітництва Китаю та Саудівської Аравії у контексті визначення наслідків розширення впливу Китаю у регіоні на інтереси інших країн, зокрема ЄС, України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гуцало С.Є. Близькосхідна політика КНР на сучасному етапі. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/4656/1/Blyzkoskhidna%20polityka%20KNR%20na.pdf>
2. Бобровицький А.В., Гавриленко Н.М. Вплив КНР на розвиток країн Близького Сходу та Північної Африки – висновки для України. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-08/KNR.pdf>
3. Fulton J. Strangers to strategic partners: thirty years of Sino-Saudi relations. URL: https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2020/08/Sino-Saudi-Relations_WEB.pdf
4. Fulton J. Situating Saudi Arabia in China's Belt and Road Initiative. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/aspp.12549/>
5. C.Juan, Sh. Meng, W. Shaobiao. Aligning China's Belt and Road Initiative with Saudi Arabia's 2030 Vision. Opportunities and Challenges. URL: <https://www.worldscientific.com/doi/pdf/10.1142/S2377740018500203/>
6. D. Sun China's approach to the Middle East: Development before Democracy. URL: https://ecfr.eu/publication/china_great_game_middle_east/
7. C.Lons. China's evolving role in the Middle East. URL: https://ecfr.eu/publication/china_great_game_middle_east/
8. Гришова І.Ю., Нестерова К.С. Модель циркулярної економіки в контексті сталого розвитку. *Економіка АПК*, 2021, № 4. С. 88–94.
9. Гришова Р.В., Нестерова К.С., Куровська І.А. Проблеми та інструменти державної організаційно-економічної підтримки розвитку циркулярної економіки. *Економіка АПК*, 2021. № 5. С. 57. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202105057>.
10. Saudi Arabia relations with China: functional, but not strategic. URL: <https://www.brookings.edu/articles/saudi-arabias-relations-with-china-functional-but-not-strategic/>
11. China's rise in the Middle East: Beyond Economics. URL: <https://thediplomat.com/2019/02/chinas-rise-in-the-middle-east-beyond-economics/>
12. China says ties with Saudi Arabia a priority in its Middle East diplomacy. URL: <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/china-says-ties-with-saudi-arabia-a-priority-in-its-middle-east-diplomacy/2395341/>
13. Saudi Poll: China Leads US, Majority Back Curbs on Extremism, Coronavirus. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/saudi-poll-china-leads-us-majority-back-curbs-extremism-coronavirus/>
14. The 2019–2020 Arab Opinion Index Main Results in Brief. URL: <https://arabcenterdc.org/resource/the-2019-2020-arab-opinion-index-main-results-in-brief/#section4>.
15. China and Saudi Arabia. URL: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/chn/partner/sau/>
16. Total stock of foreign direct investments from China to Saudi Arabia between 2009 and 2019. URL: <https://www.statista.com/statistics/720982/outward-fdi-stock-from-china-to-saudi-arabia/>.